

Fibrynogen jako białko ostrej fazy po protezoplastyce stawu biodrowego

Fibrinogen as an acute phase protein after total hip replacement

Marcin Waśko,¹ Marta Burbul,¹ Artur Peplowski,¹ Krzysztof Gawroński,² Dariusz Tomaszewski,³ Krzysztof Kwiatkowski¹

¹ Klinika Traumatologii i Ortopedii CSK MON WOIM w Warszawie; kierownik: prof. dr hab. n. med. Krzysztof Kwiatkowski

² Klinika Chorób Wewnętrznych i Hematologii CSK MON WIM w Warszawie; kierownik: prof. dr hab. n. med. Piotr Rzepecki

³ Klinika Anestezjologii i Intensywnej Terapii CSK MON WIM w Warszawie; kierownik: dr n. med. Andrzej Truszczyński

Streszczenie. Celem pracy była analiza zmian stężenia fibrynogenu u pacjentów po totalnej protezoplastyce stawu biodrowego (TPB). Prospektywnym badaniem objęto 30 chorych (18 kobiet) w średnim wieku 70 lat (zakres: 45–86 lat) z idiopatyczną chorobą zwyrodnieniową stawu biodrowego, zakwalifikowanych do planowej operacji. Chorym immunoenzymatycznie oznaczano stężenia fibrynogenu przed zabiegiem operacyjnym, po 6 godzinach od zakończenia operacji oraz w 2., 4. i 6. dobie po operacji. Żaden z chorych nie demonstrował objawów żyłnej choroby zakrzepowo-zatorowej podczas hospitalizacji. Średnie stężenie fibrynogenu wynosiło 366 mg/dl przed zabiegiem, ulegało zmniejszeniu do 311 mg/dl w 6 godzin po zabiegu, potem wzrastało, ze szczytem wynoszącym 827 mg/dl w 4. dobie po zabiegu. Zwiększone wyjściowe stężenia fibrynogenu (>400 mg/dl) stwierdzono u 20% chorych. Po planowej TPB fibrynogen zachowuje się jak białko ostrej fazy.

Słowa kluczowe: endoprotezoplastyka stawu biodrowego, fibrynogen, żylna choroba zakrzepowo-zatorowa

Abstract. The aim of this study was to analyze the changes in fibrinogen concentration in patients who underwent total hip arthroplasty. In this prospective study 30 patients (18 females) with a mean age of 70 years (range, 45–86 years) suffering from idiopathic hip osteoarthritis and qualified for elective surgery were analyzed. Fibrinogen levels were established immunoenzymatically prior to the surgery, 6 hours after the procedure, and on days 2, 4 and 6 after the surgery. None of the patients demonstrated any symptoms of venous thromboembolism during hospital stay. The mean fibrinogen concentration equaled 366 mg/dl before the surgery, dropped to 311 mg/dl 6 hours after the procedure, then increased up to 827 mg/dl on POD 4. Increased baseline fibrinogen values (>400 mg/dl) were found in 20% of patients. After elective total hip arthroplasty, fibrinogen acts like an acute phase protein.

Key words: fibrinogen, total hip arthroplasty, venous thromboembolism

Nadesłano: 16.08.2018. Przyjęto do druku: 10.12.2018

Nie zgłoszono sprzeczności interesów.

Lek. Wojsk., 2019; 97 (1): 26–29

Copyright by Wojskowy Instytut Medyczny

Autor do korespondencji

dr n. med. Marcin Waśko

Klinika Traumatologii i Ortopedii CSK MON WIM

ul. Szaserów 128, 04-141 Warszawa

tel. +48 261 816 514, fax +48 261 817 295

e-mail: mwasko@wim.mil.pl

Wstęp

Endoprotezoplastyka stawu biodrowego (TPB), poprzez niedokrwienie, zmniejszenie perfuzji i nasilenie reakcji zapalnej, prowadzi do zwiększonej aktywności układu krzepnięcia i fibrylizacji [1]. Niedokrwienie spowodowane jest między innymi utratą krwi, która jest nieodłącznym ryzykiem towarzyszącym operacjom ortopedycznym. Podczas ostrej utraty krwi stężenie fibrynogenu w osoczu (podobnie jak innych białek kaskady krzepnięcia) ulega zmniejszeniu, to zaś może prowadzić

do dalszej zwiększonej utraty krwi i opóźnienia uzyskania hemostazy [2]. Potwierdzają to obserwacje pacjentów poddawanych operacjom kardiochirurgicznym, naczyniowym i z zakresu chirurgii kręgosłupa u dorastających (skolioza idiopatyczna), u których zmniejszenie osocznego stężenia fibrynogenu był krytycznym czynnikiem ryzyka utraty krwi i konieczności przetoczeń [3-7]. Istnieją różne koncepcje ograniczenia krwawienia w polu operacyjnym i zmniejszenia ilości przetaczanych w okresie pooperacyjnym preparatów krwio-pochodnych. Jedną z takich metod jest profilaktyczne

przetaczanie koncentratu fibrynogenu w okresie okołoperacyjnym [2]. Wiadomo jednak, że zwiększone stężenie fibrynogenu może się wiązać ze zwiększonym ryzykiem wystąpienia powikłań zakrzepowo-zatorowych [8], w tym zatoru tętnicy płucnej [9].

Cel pracy

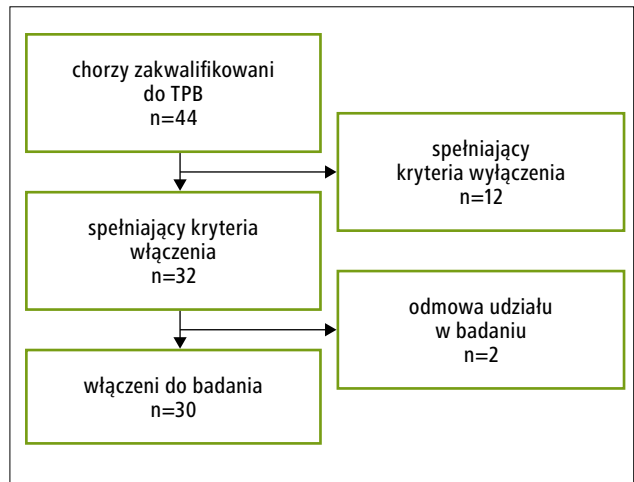
Celem pracy była analiza zmian stężenia fibrynogenu u pacjentów po planowej endoprotezoplastyce stawu biodrowego wykonywanej z powodu idiopatycznej choroby zwyrodnieniowej tego stawu w ciągu pierwszych 6 dni po zabiegu.

Materiały i metody

Na przeprowadzenie badania uzyskano zgodę Komisji Bioetycznej WIM, a badanie przeprowadzono zgodnie z wymogami Deklaracji Helsińskiej. Udział w badaniu zaproponowano wszystkim kolejnym chorym hospitalizowanym na Oddziale Ortopedii Kliniki Traumatologii i Ortopedii Wojskowego Instytutu Medycznego, zakwalifikowanym do zabiegu endoprotezoplastyki stawu biodrowego z powodu idiopatycznej choroby zwyrodnieniowej, o ile nie występowały u nich kryteria wykluczenia z badania, takie jak:

- choroba zwyrodnieniowa stawu biodrowego o etiologii innej niż idiopatyczna,
- żylna choroba zakrzepowo-zatorowa (ŻChZZ) lub zatorowość tętnicza w wywiadzie,
- leczenie przeciwkrzepliwie,
- koagulopatia,
- zakażenia,
- niewydolność nerek definiowana jako zmniejszenie klirensu kreatyniny <50 ml/min.

Wszyscy uczestnicy badania wyrazili świadomą piśmienną zgodę na udział w projekcie. Pobranie krwi w celu oznaczenia stężenia fibrynogenu dokonywano: w ramach rutynowego monitorowania parametrów krzepnięcia (przed zabiegiem), przy okazji pobrania krwi w celu oznaczenia morfologii krwi obwodowej (6 h po zabiegu i w 4. dobie po operacji) oraz specjalnie w tym celu w 2. i 6. dobie po operacji. Próbkę krwi żyłnej pobierano z żył obwodowych do 5-mililitrowych probówek z cytrynianem. Poza pobraniem 6 godzin po zabiegu próbki pobierano o stałych godzinach (8.00 rano). Stężenia fibrynogenu oznaczono metodą immunoenzymatyczną na aparacie ACL TOP 500 CTS (Beckman Coulter, Brea, CA, USA). Wszyscy chorzy operowani byli przez jeden zespół chirurgów, z dostępu tylnobocznego, z implantacją protez bezcementowych, bez użycia kwasu traneksamowego w okresie okołoperacyjnym. Wszyscy chorzy poddani zostali profilaktyce ŻChZZ (enoksaparyna 40 mg 1×1 podskórnym od dnia zabiegu), zgodnie z wytycznymi [10].

Rycina 1. Diagram przebiegu badania

Figure 1. Study flow chart

Tabela 1. Dane demograficzne i laboratoryjne grupy badanej
Table 1. Demographic and laboratory characteristics of the study group

parametr	wartość w grupie badanej (n=30)
wiek (zakres) [lata]	72 (95% CI: 68,0–75,8)
kobiety [osób]	18
średnie BMI (95% CI) [kg/m ²]	30 (28,4–31,8)
ASA (zakres)	II (I–III)
stężenie Hgb przed zabiegiem (95% CI) [g/dl]	13.8 (95% CI: 13,3–14,3)
stężenie Hgb 2 doby po zabiegu (95% CI) [g/dl]	10.5 (95% CI: 9,9–11,1)
przetoczenia krwi	
powikłania zakrzepowo-zatorowe	brak

Do bazy danych wprowadzono następujące dane o chorych: wiek, indeks masy ciała (*body mass index* – BMI), płeć, skalę oceny ryzyka okołoperacyjnego wg Amerykańskiego Towarzystwa Anestezjologicznego (*American Society of Anesthesiologists score* – ASA score), przetoczenia krwi, stężenia hemoglobiny (Hgb) przed zabiegiem i 2 dni po nim, powikłania zakrzepowo-zatorowe. Niniejsze badanie miało charakter obserwacyjny i nie wymagało żadnych zmian w leczeniu chorych. Analizę statystyczną przeprowadzono, wykorzystując oprogramowanie MedCalc 18.5 (MedCalc Software bvba, Ostend, Belgia). Normalność rozkładu badano testem Kolmogorowa-Smirnowa. Zmienne ciągłe o rozkładzie normalnym przedstawiano jako średnią z 95% przedziałem ufności oraz minimum i maksimum. W przypadku

Tabela 2. Stężenia fibrynogenu (mg/dl) przed oraz 6 godzin, 2, 4 i 6 dni po zabiegu endoprotezoplastyki stawu biodrowego
Table 2. Fibrinogen concentrations (mg/dl) before and 6 hours, 2, 4 and 6 days after total hip replacement

czas	po zabiegu				
	przed zabiegiem	6 godzin	2 dni	4 dni	6 dni
średnia	344,8	266,9	598,8	758,9	693
95% CI	315,4–376,9	244,8–290,9	543,9–659,2	698,8–824,1	629,4–763,0
minimum	218	178	242	514	448
maksimum	541	465	912	1327	1145

braku normalności zmienne transformowano logarytmicznie i ponownie testowano ich normalność. Porównań średnich po transformacji logarytmicznej dokonano za pomocą testu t-Studenta dla zmiennych powiązanych. Mediany porównywano testem Manna-Whitneya. Za znamienne statystycznie uznano wartości $p < 0,05$.

Wyniki

W okresie od lutego do kwietnia 2018 r. hospitalizowano 44 chorych zakwalifikowanych do endoprotezoplastyki stawu biodrowego w czasie trwania badania. Ostatecznie analizowano dane uzyskane od 30 chorych. Przeptyw pacjentów w badaniu przedstawiono na rycinie 1. Dane demograficzne i laboratoryjne przedstawiono w tabeli 1. Żaden chory nie demonstrował objawów ŻChZZ podczas pobytu w szpitalu ani do czasu kontroli 6 tygodni po zabiegu. Zmiany stężenia fibrynogenu przedstawiono w tabeli 2. Zwiększone wyjściowe stężenia fibrynogenu (powyżej normy laboratoryjnej wynoszącej 400 mg/dl) odnotowano u 20% procent chorych. Średnie stężenia fibrynogenu były większe od wyjściowych 6 godzin po operacji oraz w 2., 4. i 6. dobie po operacji (wszystkie z $p < 0,0001$). U wszystkich chorych w 4. i 6. dobie po TPB stężenia fibrynogenu przekraczały granice normy laboratoryjnej.

Omówienie

U wszystkich chorych stwierdzono znacząco zwiększone stężenia fibrynogenu od 2. do 6. dnia po TPB. Zmniejszenie stężenia odnotowano wyłącznie w dniu zabiegu, co wynika najpewniej z utraty krwi i nasilenia procesów krzepnięcia bezpośrednio po operacji.

Zwiększone stężenia fibrynogenu stwierdzono u 20% chorych przed zabiegiem. Prawdopodobnie jest to manifestacja zapalnej komponenty choroby zwyrodnieniowej stawu biodrowego lub wpływu chorób współistniejących [11]: zwiększone stężenie fibrynogenu obserwowano u osób otyłych [12], palących tytoń [13] i nadużywających alkoholu [14]; zwiększa się ono również z wiekiem

[15]. Z kolei zmniejszenie stężenia obserwuje się u osób młodych i u osób uprawiających sport [14,16].

Choć zwiększone stężenie fibrynogenu stanowi jeden z trzech komponentów triady Virchowa, to nie obserwowaliśmy zwiększonej częstości występowania ŻChZZ w badanej populacji. Potwierdzają to badania Paramo i wsp. [17]. Jest to prawdopodobnie efekt współistnienia wzmożonej fibrylizacji, do której dochodzi równolegle do aktywacji układu krzepnięcia [1].

Nasze badanie ma swoje ograniczenia. W projekcie analizowano stosunkowo małą grupę chorych, nie oceniano także czynników potencjalnie wpływających na stężenie fibrynogenu. Należy pamiętać, że pacjenci kwalifikowani do TPB powinni być wolni od ognisk zakażenia, a ich choroby współistniejące powinny być dobrze kontrolowane. Dodatkowo większość chorych miała ograniczone ryzyko okołoperacyjne (ASA I i II). Prezentowane badanie ma charakter pilotażowy. Zwiększone stężenia fibrynogenu stwierdzane podczas całego okresu badania odpowiadają wynikom Olsnera i wsp. [18], analizujących reakcję ostrej fazy u pacjentów po protezoplastyce stawu biodrowego. Planowana w kolejnych pracach analiza stężeń innych składowych układu krzepnięcia, uzupełniająca prezentowane wyniki, zwiększy dostępną wiedzę na temat zagadnień związanych z operacyjnym leczeniem pacjentów ze zmianami zwyrodnieniowymi dużych stawów, zwiększając zarówno bezpieczeństwo chorych, jak i przyczyniając się do poprawy wyników ich leczenia.

Wnioski

- Fibrynogen zachowuje się jak białko ostrej fazy – jego stężenie zwiększa się po zabiegu endoprotezoplastyki stawu biodrowego.
- Stężenie fibrynogenu maleje w dniu operacji (6 h po zabiegu).
- Zwiększone stężenie fibrynogenu utrzymywało się od 2. do 6. dnia po TPB, z maksymalnym stężeniem obserwowanym 4 dni po operacji.

Piśmiennictwo

1. Blanié A, Bellamy L, Rhayem Y, et al. Duration of postoperative fibrinolysis after total hip or knee replacement: a laboratory follow-up study. *Thromb Res*, 2013; 131 (1): e6–e11
2. Najafi A, Shariat Moharari R, Orandi AA, et al. Prophylactic administration of fibrinogen concentrate in perioperative period of total hip arthroplasty: a randomized clinical trial study. *Acta Med Iran*, 2014; 52 (11): 804–810
3. Waldén K, Jeppsson A, Nasic S, et al. Low preoperative fibrinogen plasma concentration is associated with excessive bleeding after cardiac operations. *Ann Thorac Surg*, 2014; 97 (4): 1199–1206
4. Karlsson M, Ternström L, Hyllner M, et al. Plasma fibrinogen level, bleeding, and transfusion after on-pump coronary artery bypass grafting surgery: a prospective observational study. *Transfusion*, 2008; 48 (10): 2152–2158
5. Pillai RC, Fraser JF, Ziegenfuss M, Bhaskar B. Influence of circulating levels of fibrinogen and perioperative coagulation parameters on predicting postoperative blood loss in cardiac surgery: a prospective observational study. *J Card Surg*, 2014; 29 (2): 189–195
6. Montán C, Johansson F, Hedin U, Wahlgren CM. Preoperative hypofibrinogenemia is associated with increased intraoperative bleeding in ruptured abdominal aortic aneurysms. *Thromb Res*, 2015; 135 (3): 443–448
7. Carling MS, Jeppsson A, Wessberg P, et al. Preoperative fibrinogen plasma concentration is associated with perioperative bleeding and transfusion requirements in scoliosis surgery. *Spine (Phila Pa 1976)*, 2011; 36 (7): 549–555
8. Previtali E, Bucciarelli P, Passamonti SM, Martinelli I. Risk factors for venous and arterial thrombosis. *Blood Transfus*, 2011; 9 (2): 120–138
9. Klovaite J, Nordestgaard BG, Tybjærg-Hansen A, Benn M. Elevated fibrinogen levels are associated with risk of pulmonary embolism, but not with deep venous thrombosis. *Am J Respir Crit Care Med*, 2013; 187 (3): 286–293
10. Chmielewski D, Górecki A, Kusz D, et al. Principles of prevention of venous thromboembolism in orthopedics and traumatology (updated on 02/18/2014). *Ortop Traumatol Rehabil*, 2014; 16 (2): 227–239
11. Sedlár M, Kudrnová Z, Trca S, et al. Inflammatory response in patients undergoing hip surgery due to osteoarthritis or different types of hip fractures. *Osteoarthritis Cartilage*, 2008; 16 (1): 26–33
12. Lallukka S, Luukkonen PK, Zhou Y, et al. Obesity/insulin resistance rather than liver fat increases coagulation factor activities and expression in humans. *Thromb Haemost*, 2017; 117 (2): 286–294
13. Nielsen VG, Hafner DT, Steinbrenner EB. Tobacco smoke-induced hypercoagulation in human plasma: role of carbon monoxide. *Blood Coagul Fibrinolysis*, 2013; 24 (4): 405–410
14. Mennen LI, Balkau B, Vol S, et al. Fibrinogen: a possible link between alcohol consumption and cardiovascular disease? DESIR Study Group. *Arterioscler Thromb Vasc Biol*, 1999; 19 (4): 887–892
15. Mari D, Coppola R, Provezano R. Hemostasis factors and aging. *Exp Gerontol*, 2008; 43 (2): 66–73
16. Bouix D, Peyreigne C, Raynaud E, et al. Fibrinogen is negatively correlated with aerobic working capacity in football players. *Clin Hemorheol Microcirc*, 1998; 19 (3): 219–227
17. Paramo JA, Rocha E. Changes in coagulation and fibrinolysis after total hip replacement and their relations with deep vein thrombosis. *Haemostasis*, 1985; 15 (5): 345–352
18. Olsner WK, Engstrom SM, Benvenuti MA, et al. Characterizing the acute phase response in healthy patients following total joint arthroplasty: predictable and consistent. *J Arthroplasty*, 2017; 32 (1): 309–314